

УДК 330.1

В. Д. Копьонкіна,
спеціаліст, Національний університет харчових технологій, м. Київ

СУТНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

V. Koponkina,
Specialist, National University of Food Technologies, Kyiv

THE ESSENCE OF THE ECONOMIC VIABILITY

У статті розглянуто підходи до визначення поняття "економічна стійкість", визначено мету управління економічною стійкістю, її важливість для підприємства. Досліджено механізм досягнення економічної стійкості підприємства та управління нею. Було встановлено перелік загроз для економічної стійкості та нормального функціонування підприємства.

The article considers approaches to the definition of "economic stability", defined the purpose of managing economic stability, its importance for the company. It established a list of threats to economic stability and normal functioning of the enterprise were considered mechanism achieving economic viability and management.

Ключові слова: економічна стійкість, забезпечення економічної стійкості, управління економічною стійкістю.

Key words: economic stability, ensuring economic stability, economic stability control.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Розвиток ринкових відносин в Україні супроводжується активним формуванням підприємництва, створенням нових підприємств, діяльність яких направлена на досягнення певних результатів. Однак їхньою відмінною особливістю є низька економічна стійкість. Тому дослідження економічних процесів на рівні підприємства як основної ланки національної економіки має ключове значення. Саме на цьому рівні управління необхідно глибоко визначити всі можливості, які є у кожного підприємця стосовно досягнення і підтримання стійкого і ефективного розвитку економіки. І саме головне — від вирішення цих проблем підприємствами залежить економічна стійкість на всіх інших рівнях управління виробництвом.

За радянських часів і в ранній пострадянський період питання економічної стійкості підприємств не було настільки актуальним, як зараз. Ситуація істотно змінилася з розвитком ринкових відносин. Необхідно стало самим шукати надійних партнерів, вибирати напрями розвитку, визначати асортимент і обсяги виробництва, ринки збуту, одним словом, все те, що в період планової економіки визначалося і гарантувалося державою. На цей час все більш актуально стає необхідність розробки відповідних методів і механізмів забезпечення економічно стійкого розвитку підприємств. Це передбачає врахування зовнішніх і внутрішніх факторів, управління якими здатне вплинути на параметри функціонування підприємства. Найбільш важливими є фактори, що характеризують загрози (ризики) сталого розвитку підприємства на подальшому етапі антикризового управління ним.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемами вивчення стійкості економічних систем різного рівня в різний час займалися і займаються такі

вітчизняні та зарубіжні вчені і практики, як Б. Айкс, І.Х. Ансофф, Н.І. Воропай, В.В. Глухів, А.П. Градов, В.С. Гусев, Г.В. Гутман, Т.Г. Долгопята, В.А. Козловський, Г.Б. Клейнер, А.П. Красковський, Г.А. Краюхин, Б.І. Кузін, М.Д. Мідников, А.С. Некрасов, В.Р. Окороков, Л.Г. Окорокова, В.К. Сенчагов, А.С. Соколицин, Р.В. Соколов, Є.Д. Соложенцев, В.Л. Тамбовцев, А.Б. Теряніков, В.Л. Шульц, В.М. Юр'єв і багато інших. У наукових працях вітчизняні та зарубіжні вчені і практики розглядають проблеми забезпечення економічної стійкості підприємств та можливості оцінки даної економічної категорії: існуючі методологічні підходи та інструментарій їх використання. Проте дослідження економічної стійкості не розглядаються в розрізі стійкості економічних систем різного рівня і наразі залишається дискусійним.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є визначення поняття економічної стійкості підприємства на основі узагальнення і порівняння існуючих підходів до трактування цієї категорії та визначення її необхідності для нормального функціонування підприємства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ І ОБГРУНТУВАННЯ ОДЕРЖАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

На сучасному етапі в Україні склалася нелегка ситуація, що викликала значні зміни у всьому, в тому числі і у економіці держави. Підприємства почали зазнавати значних змін: оскільки Україна прагне вступити до Євросоюзу, то держава вводить нові економічні, технічні та правові вимоги для підприємств, що відповідають вимогам Європи. Не кожне підприємство може витримати такий тиск, адже в країні немає достатньої кількості інвестицій, щоб оновити всю технічну базу та вийти на новий рівень, немає чітко про-

думаних сільськогосподарських об'єднань, для реалізації якісної продукції, кількість податків безмежна, що викликає тіньову економіку та ін.

Щоб нормально функціонувати на даний момент, головною метою й умовою функціонування підприємство ставить одержання доходу в процесі своєї діяльності, задоволення попиту покупців, контроль за оптимізацією витрат, конкурентоздатність й інше. Основним економічним інтересом підприємства стає досягнення економічної стійкості підприємства.

В останні роки практика діяльності підприємств довела актуальність забезпечення їх економічної стійкості. Звичайно, збитковість чи банкрутство підприємств можна пов'язати із світовою економічною кризою та особливостями національної економіки, але, як показує практика господарювання, більшість підприємств-банкрутів не турбувалась ні про фінансові нормативи, ні про довгострокові плани розвитку. Саме такий стан справ зумовив підвищену увагу керівників підприємств до розгляду питання їх стійкості. На цей час дедалі більше менеджерів вищих ланок бажають розраховувати та прогнозувати показники, які дали б змогу визначити здатність підприємства протидіяти негативним зовнішнім і внутрішнім впливам і при цьому залишалися у відносній рівновазі.

Можна відокремити чотири основні підходи до розгляду поняття "економічна стійкість", що існують сьогодні в економічній науці.

Перший підхід передбачає застосування терміна "Steady state" (стійкий стан, стан стаціонарної стійкості), який був введений Р. Солоу і відображає умови динамічної рівноваги економічної системи. В. Ячменьова вважає, що "...стійкість у загальному вигляді зумовлена можливостями внутрішніх енергоматеріальних сил елементів організації, які здатні підтримувати її у межах характерної для неї рівноваги і які відповідно дають можливість організації зберігати структуру і виконувати свої функції стійко, надійно у змінних умовах середовища" [7]. Багато науковців, зокрема С. Анохін, І. Бланк, А. Загорюлькін, Б. Колас, О. Колодізев, К. Нужний, В. Рошін, Ю. Сімех, В. Сумин та ін. звертаються до поняття стійкого стану, рівноваги під час дослідження "економічної стійкості" [1, с. 22, 41]. Проте слід зазначити, що термін "стійкість" характеризує процес, пов'язаний із рівновагою, але не є тотожний їй.

Другого підходу щодо розгляду проблеми стійкості на мікрорівні дотримується сьогодні більшість західних науковців. Російські та українські економісти-дослідники такі, як В. Дергачьова, Д. Ковальов і Т. Сухорукова, З. Коробкова, С. Коротков, А. Шеремет, Ю. Масленко, Н. Кульбака, І. Недін, І. Сенько [4] економічну стійкість підприємств ототожнюють з його фінансовим станом. Фінансова стійкість, на думку представників цього підходу, формується внаслідок стабільного одержання підприємством прибутків, що створює можливості для вільного маневрування та ефективного використання грошових коштів і сприяє підвищенню ритмічності та надійності процесів матеріально-технічного постачання, виробництва і реалізації продукції. Проте сьогодні в Україні багато промислових підприємств працюють зі збитками, але не є банкрутами і продовжують свою діяльність. Тому можна вважати, що фінансова стійкість хоч і є однією з найважливіших передумов економічної стійкості, проте остання є багатограннішою універсальною категорією.

Третій підхід під час оцінювання стійкості економічної системи виходить з положень концепції стійкого розвитку ("sustainable development"), точкою відліку для розвитку якої є звіт Міжнародної комісії ООН з навколишнього середовища і розвитку у 1987 році. Нова стратегія розвитку суспільства виходить із пріоритетів майбутнього і її можна виз-

начити як стратегію виживання і неперервного розвитку цивілізації (і країни) в умовах збереження довкілля.

Дотримуються цих поглядів А. Деркач, Л. Мельник, А. Семенов та А. Фадеєва, які характеризують стійкий розвиток як такий, за якого економічні, екологічні та соціальні цілі урівноважуються та інтегруються, а темпи економічного росту не перевищують темпів відтворення природних ресурсів, причому основним показником такого розвитку вважається покращання якості життя [5].

Четвертого підходу дотримуються такі відомі економісти, як Дж. С. Міль, Й. Шумпетер, Р. Харррод, Ф. Котлер, Д. Морріс та ін. Серед російських учених поняття стійкого розвитку підприємств пов'язує з поняттям економічного зростання А.С. Воронов, Н.В. Шандова вважають, що "...концепція економічної стійкості полягає в максимальному значенні зростання економіки за мінімального відхилення економічної системи від стану рівноваги" [6]. У цьому підході зустрічаємо ототожнення поняття "розвиток" з поняттями "росту", "зростання", які передбачають лише збільшення кількісних, а не якісних характеристик соціально-економічної системи.

Сучасний підхід до розуміння економічної стійкості не має комплексного системного вирішення і є досить одностороннім, оскільки він обмежується рамками фінансових категорій. Стійкість передбачає здатність системи утримувати її у заданих параметрах. Для досягнення стійкого стану підприємство, яке є відкритою соціально-економічною системою, повинно володіти здатністю відображати протистояти негативним внутрішнім і зовнішнім впливам та уміти пристосуватися до змінних умов. У такому визначенні враховується також необхідність створення комплексу умов достатнього для того, щоб зменшити негативні наслідки можливої нестабільності внутрішньогалузевого і міжгалузевого зв'язків. З цього погляду класичним можна вважати визначення, що наводиться А.М. Гатауліним, який характеризує стійкість як стан системи або постійність послідовності з'єднання певних її елементів у часі в процесі її перетворень [3].

Дослідивши сучасні підходи до тлумачення поняття економічної стійкості та узагальнені комплексні підходи, під економічною стійкістю підприємства слід розуміти об'єднання елементів функціонування підприємства (фінансова, виробнича, кадрова, маркетингова, інвестиційна та управлінська сфери), їх взаємозв'язок для забезпечення стабільної роботи підприємства, швидкого реагування на зовнішні та внутрішні загрози, збереження стану підприємства у допустимих межах відхилення від плану та стратегії підприємства. Економічна стійкість забезпечує максимально ефективну роботу всіх елементів підприємства.

Відповідно, під управлінням економічною стійкістю підприємств необхідно розуміти управлінський процес, як систему методів, засобів та принципів, що забезпечує такий стан складових цієї системи, їхнє формування та розподіл, який дає змогу підприємству розвиватися на основі зростання прибутку та капіталу при збереженні конкурентоспроможності виробничого процесу.

Основною метою такого управління є забезпечення економічної стійкості підприємств відповідно до сталого функціонування та розвитку підприємств у поточному та перспективному періодах. Забезпечення економічної стійкості підприємств передбачає їхню економічну самостійність, яка має виявлятися насамперед у здійсненні контролю за ефективним використанням власних ресурсів та у можливості найповнішого використання конкурентних переваг підприємства.

Управління економічною стійкістю підприємства становить циклічний процес, який складається з послідовних етапів, на кожному з яких реалізуються загальні функції

менеджменту, формуються відповідні методи управління економічною стійкістю, методи менеджменту перетворюються у конкретні управлінські рішення.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити певні узагальнення. Будь-яка цілеспрямована система повинна у процесі свого функціонування виконувати поставлені перед нею завдання. З позиції підприємств економічну стійкість можна розглядати як здатність системи зберігати свій працездатний стан щодо досягнення запланованих результатів за наявності різних факторів впливу.

Факторами впливу можуть бути умови чи ситуації, через які підприємство тимчасово відхиляється від призначеного їм курсу, але з припиненням впливів стійка система повинна повернутися у вихідне положення за рахунок власних ресурсів, позикових, перепрофілювання виробництва та ін. Більше того, стійкість підприємства має забезпечуватись у будь-яких умовах і ситуаціях, що виникають як всередині системи, так і в навколишньому середовищі.

Одним із основних завдань забезпечення економічної стійкості підприємства необхідно вважати виявлення всього спектра реальних загроз і проблем притаманних управлінському процесу. Адже саме сьогодні в Україні умови економічної дестабілізації спричиняють до того, що більшість підприємств не можуть на належному рівні забезпечувати свою економічну стійкість, а деякі з них взагалі перебувають на межі банкрутства. Перелік загроз економічній стійкості підприємств дає загальне уявлення про завдання і цілі функціонування підприємства щодо забезпечення завдяки здійсненню своєчасного і ефективного управлінського процесу. Особливості багатьох кризових ситуацій на підприємствах зводяться до такого:

- підприємства не залучені у систему заставних зобов'язань щодо власного майна;
- не володіння маркетинговою політикою або помилкове її здійснення;
- відсутність жорсткого планування чи недостатня гнучкість і еластичність в реалізації планів;
- висока ймовірність помилок керівників при ухваленні важливих рішень;
- відсутність реакції на несподівану появу на ринку сильних конкурентів;
- нестабільність внутрішніх міжособистісних і міжгрупових відносин на підприємстві;
- неякісна технічна організаційно-технологічна підготовка виробництва;
- невизначеність щодо місії підприємства та методів її досягнення;
- неправильна або недостатньо продумана інноваційна політика;
- неповний облік внутрішніх змінних на підприємстві;
- відсутність належної уваги до стратегічного планування, недооцінка або незнання методів формування бюджету;
- відсутність необхідного резерву для безкризової роботи підприємства [2, с. 116—117].

ВИСНОВКИ

Однією з умов виживання та розвитку підприємства в ринкових умовах є його економічна стійкість. За радянських часів і в ранній пострадянський період питання економічної стійкості підприємств не було настільки актуальним, як зараз. Ситуація істотно змінилася з розвитком ринкових відносин — необхідно стало самим шукати надійних партнерів, вибирати напрямки розвитку, визначати асортимент і обсяги виробництва, ринки збуту, одним словом, все те, що в період планової економіки визначалося і гарантувалося державою. У цей час все більш актуальною стає необхідність розробки відповідних методів і механізмів забезпечення

економічно стійкого розвитку підприємств. Це передбачає врахування зовнішніх і внутрішніх факторів, управління якими здатне вплинути на параметри функціонування підприємства. Найбільш важливими є фактори, що характеризують загрози (ризики) сталого розвитку підприємства на подальшому етапі антикризового управління ним.

Економічна стійкість сприяє виживанню господарської системи в умовах кризи, вона забезпечує її переваги в залученні інвестицій, отриманні кредитів, виборі контрагентів та формуванні кваліфікованих кадрів. Чим вище стійкість підприємств, тим вище їх незалежність від зміни кон'юнктури і, отже, тим нижче, у загальному випадку, ймовірність банкрутства. Економічна стійкість підприємства відображає ступінь безпеки ділового співробітництва з ним, тому що підтверджує його здатність стабільно здійснювати свої основні функції і виконувати зобов'язання в умовах мінливого внутрішнього і зовнішнього середовища.

Література:

1. Анохин С.Н. Методика моделирования экономической устойчивости промышленных предприятий в современных условиях. — Саратов: Саратов. гос. техн. ун-т, 2000. — 40 с.
2. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством: навчальний посібник. — Вид. 2-ге. — Київ: ЦУЛ, 2005. — 501 с.
3. Гатаулин А.М. Система прикладных статистико-математических методов обработки экспериментальных данных. — М.: Изд-во МСХА, 2002. — Ч. 1.
4. Масленко Ю. В., Кульбака Н. А. Устойчивое развитие предприятия — фактор экономической безопасности [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://masters.donntu.edu.ua>
5. Фадеева А.С. Концепция устойчивого развития туризма // Культура народов Причерноморья. — 2006. — № 89. — С. 48—51.
6. Шандова Н.В. Оцінка загальної стійкості розвитку промислового підприємства // Економічний простір: зб. наук. пр. — № 21. — Дніпропетровськ: ПДАБА, 2009. — С. 276—292.
7. Ячменьова В.М. Стійкість діяльності промислових підприємств: монографія / В.М. Ячменьова. — Сімферополь: АРИАЛ, 2010. — 470 с.

References:

1. Anohin, S.N. (2000), "Metodika modelirovaniya jekonomicheskoy ustojchivosti promyshlennyh predpriyatij v sovremennyh uslovijah" — Saratov: Sarat. gos. tehn. un-t, p. 40.
  2. Vasylenko, V.O. (2005), "Antykrizove upravlinnia pidpriemstvom: Navchal'nyj posibnyk" [Crisis management now: Manual], 2nd ed, TsUL, Kyiv Ukraine, p. 501.
  3. Gataulin, A.M. (2002), "The system of applied statistics and mathematical methods for processing of experimental data", MSHA, Moscow, Russia vol. 1, p. 22.
  4. Maslenko, Ju. V. and Kul'baka, N. A. "Ustojchivoje razvitie predpriatija — faktor jekonomicheskoy bezopasnosti" — [Online], available at: <http://masters.donntu.edu.ua>
  5. Fadeeva, A.S. (2006), "Concept of sustainable tourism development", Kul'tura narodov Prichernomor'ja, vol. 89, pp. 48—51.
  6. Shandova, N.V. (2009), "Estimation of total sustainability of the industrial enterprise", Ekonomichnyj prostir: zbirka naukovykh prats, vol. 21, Dnipropetrovsk (PDABA), Ukraine, pp. 276—292.
  7. Yachmen'ova, V.M. (2010), "Stijkist' diial'nosti promyslovykh pidpriemstv: monohrafiia" [Resistance industrial activities: monograph], ARYAL, Simferopol, p. 470.
- Стаття надійшла до редакції 06.06.2016 р.*